

Aktywizacja uczniów w katechezie za pomocą ekspozycji i wybranych metod plastycznych

Aktywność jest niezbędnym warunkiem w realizacji planów i dążeń każdego człowieka. W katechezie aktywność wiąże się z poznaniem prawdy, nauki Jezusa Chrystusa. Jednak podanie samej wiedzy to za mało, bowiem należy kształtować w uczniach wrażliwość, pobudzać wyobraźnię oraz rozwijać umiejętności praktyczne, niezbędne w codziennym życiu. Katecheza współczesna stara się przekazywać prawdę objawioną uwzględniając wrażliwość uczniów otwartych na piękno i doświadczenie wiary we wspólnotę. W dydaktyce katechetycznej, kształcenie wielostronne ukierunkowane jest na umiejętności ucznia, które pozwolą mu żyć poznana Dobrą Nowiną w dzisiejszym świecie.

1. Metody ekspozycji

Metody ekspozycji służą prezentowaniu treści zbawczych przy zastosowaniu różnych dzieł sztuki, a więc utworów literackich, plastycznych i muzycznych. Prezentowaniu dzieł sztuki towarzyszy ich omówienie. Mówimy zatem o ekspozycji: słownej (czytanie, recytowanie, inscenizowanie); wizualnej (prezentowanie obrazów, przeźroczy i filmów); dźwiękowej (muzyka, śpiew, słuchowisko) i audiowizualnej¹. Skuteczność metody ekspozycji zależy od właściwego zastosowania środków i dobraniu odpowiedniego tła

dla ekspozycji oraz od przygotowania uczestników spotkania do przeżywania eksponowanych treści. Odbywa się to przez udzielenie wstępnych informacji i wysuwanie problemów, które mają być rozwiązane przy odbiorze eksponowanych treści. Wszystkie ekspozycje służą przede wszystkim do wywołania wzruszeń. W katechezie ekspozycja ma na celu wywołanie przeżycia religijnego². Przeżywanie treści jest zawsze związane z wartościowaniem i oceną oraz z ustosunkowaniem się do nich. Zastosowanie metody ekspozycji nie kończy się wyłącznie na jej aktywnym odbiorze. Należy dążyć do myślowego i wychowawczego opracowania wrażeń i przeżyć³. Katecheza ma wprowadzać katechizowanych w realne życie i zachęcać do pracy nad sobą, zarówno w znaczeniu humanistycznym, jaki i nadprzyrodzonym⁴. Zastosowanie metody ekspozycyjnej może wyglądać następująco: katecheta umieszcza na tablicy obraz, a pod nim napis. Po odsłonięciu ekspozycji wizualnej odtwarza z taśmy magnetofonowej nagrany fragment utworu, który jest związanych treściowo z ekspozycją wizualną. Ta ekspozycja wizualno-dźwiękowa wprowadza uczniów w zagadnienie związane z tematem lekcji. Pod wpływem emocjonalnego przeżycia uczniowie proponują problem do rozwiązania: najpierw główny problem a potem związane z nim problemy szczegółowe.

¹ Por. R. Lis, *Zagadnienia z katechetyki formalnej*, Lublin 1991, s. 82.

² Por. B. Twardzicki, *Katechetyka formalna w służbie wiary*, Przemyśl 2001, s. 404; S. Popek, *Twórcze aktywizowanie katechizowanych za pomocą działalności plastycznej*, w: *Aktywizowanie katechizowanych*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 1997, s. 101-105; M. Śnieżyński, *Efektywność kształcenia*, Kraków 1992, s. 130-131.

³ Por. R. Lis, *Zagadnienia...*, s. 82.

⁴ Por. M. Majewski, *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 100.

1.1. Pokaz

Szczególną formą metody ekspozycyjnej jest pokaz. Pokaz jako metoda katechetyczna oznacza posłużenie elementów wizualnych w procesie katechizowania. Polega on na demonstrowaniu uczniom naturalnych przedmiotów lub ich modeli, a także określonych zjawisk, wydarzeń lub procesów. Umożliwia współdziałanie narządu wzroku zaangażowanego w obserwację i słów, które określają przebieg oraz wynik obserwacji. Także w dydaktyce katechetycznej stosowanie elementów wizualnych może przybierać różne formy. Może to być najpierw pokaz autentycznych przedmiotów, a więc np. naczyń i szat liturgicznych. Pokaz zawsze powinien łączyć się z objaśnieniami. Dzięki pokazowi spostrzeganie uczestników spotkania zostaje ukierunkowane na istotne właściwości demonstrowanych rzeczy. Chociaż pokazowi towarzyszą słowa wyjaśniające, to nie spełniają one roli głównej. Główna rola w pokazie przypada zawsze demonstrowanym rzeczom. Przedmiotem pokazu mogą być także tablice statystyczne, wykresy, schematy, symbole itp., Ponieważ przedstawiają one w poglądowy sposób różnego rodzaju abstrakcyjne pojęcia, ułatwiają one uczniom lepsze zrozumienie materiału. Pokaz występuje w połączeniu z innymi metodami, takimi jak opowiadanie, wykład lub z metodą problemową czy metodą dyskusji⁵.

Wyróżnia się pięć faz rozwiniętego pokazu wraz z objaśnieniami. W pierwszej fazie nauczający demonstruje kompleksowo cały układ czynności. Przy drugiej eksponuje kolejno, z krótkimi przerwami, poszczególne etapy danej czynności. Natomiast

w trzeciej uwydatnia nieuchwytnie dla oka trudności wykonywania pewnych drobnych ruchów. W celu umożliwienia dokładnego przyjrzenia się istocie trudności tę fazę demonstruje się w zwolnionym tempie. Zaś w czwartej fazie ponownie eksponuje się cały układ czynności, najpierw w zwolnionym, a potem w normalnym tempie. W fazie piątej, od razu po pokazie, dokonuje się sprawdzenia jego skuteczności poprzez polecenie wykonania uczestnikom pokazywanych czynności⁶. Prawidłowy pokaz spełnia następujące warunki:

- słuchacze są tak rozmieszczeni, aby mieli jak najlepsze warunki obserwacji;

- słuchacze mają dobrą obserwację dzięki właściwej organizacji warunków zewnętrznych (np. oświetlenie);

- pozwala na spostrzeganie przedmiotów różnymi zmysłami (nie tylko wzrokiem);

- słuchacze są już wcześniej przygotowani do obserwowania i kierowania obserwacją w trakcie pokazu⁷.

Metoda pokazu wymaga dobrego przygotowania przez prowadzącego zajęcia. Wszystkie potrzebne narzędzia, przybory i materiały powinny znajdować się na właściwym miejscu, słuchacze powinni mieć możliwość oglądania przedmiotów i sposobów ich używania z różnych stron. Prowadzący powinien pokazywać nie tylko same przedmioty, lecz także ich zastosowanie⁸. Natomiast od słuchaczy wymaga się, aby uważnie obserwowali cały pokaz. Umiejętność obserwowania jest jedną z bardzo cennych i potrzebnych zalet, którą należy ćwiczyć i rozwijać. Dlatego wyrobienie umiejętności wszechstronnego obserwowania jest jednym z ważnych zadań wykładowcy⁹.

⁵ Por. R. Lis, *Zagadnienia...*, s. 83.

⁶ Por. M. Korgul (oprac.), *Dydaktyka dla katechetów*, Legnica 1997 s. 129.

⁷ Por. S. Karaś, *Dydaktyka oświaty pozaszkolnej*, Warszawa-Radom 1995, s. 126; R. Lis, *Zagadnienia...*, s. 82-83.

⁸ Por. S. Karaś, *Dydaktyka...*, s. 127.

⁹ Tamże, s. 128.

2. Metody plastyczne

Człowiek rozwija się i dojrzewa tylko w procesie samodzielnego zainteresowania się problemami, rozwijania ich i akceptowania rozwiązań. Zadaniem katechety we współczesnej szkole jest kształtowanie takiej przestrzeni edukacyjnej, która w sposób twórczy pozwoli zaangażować uczniów w proces dydaktyczny. W metodach plastycznych efektem pracy jest zawsze jakieś „dzieło”, jednak nie chodzi w nich tylko o proste zilustrowanie tekstu. Materiał plastyczny musi być odpowiedzią na postawione pytanie. Ważny jest nie tylko efekt artystyczny, ale sam proces tworzenia i wykorzystane w pracy symbole. Liczy się przede wszystkim treść, natomiast forma jest tak jakby na drugim planie¹⁰. Podczas pracy tymi metodami u uczniów mogą pojawić się obawy, które dotyczyć będą ich zdolności plastycznych. Katecheta powinien wówczas podkreślić, że prace plastyczne są tutaj tylko sposobem wyrazu pewnych treści. Nie chodzi tutaj bowiem o bardzo ładne dzieło, ale o dzieło „głębokie” w treści¹¹. W pracy metodami plastycznymi wykorzystywane są różne rodzaje farb (plakatowe, do malowania palcami), kredki, flamastry. Poprzez korzystanie metod plastycznych katecheta:

– prowokuje katechizowanych do myślenia – związane jest to z koniecznością „przełożenia” określonych treści intelektualnych na język plastyki. „Wykonanie takiego zadania wymaga analizy pojęć, odkrywania nowych znaczeń, znalezienia dla nich odpowiednich symboli. Kolejnym bodźcem pobudzającym do myślenia jest

konieczność interpretowania symboli wykorzystanych przez inne grupy. Takie przekładanie języka abstrakcyjnego na język plastyczny, i odwrotnie, sprzyja twórczemu myśleniu. Zdarza się, że w interpretacjach pojawiają się treści, których autorzy nie zamierzali. Może to być cenny wkład w pogłębienie rozumienia danego zagadnienia”¹²;

– rozwija wyobraźnię;

– wspomaga pamięć – łatwiej zapamiętać treść, nad którą pracuje się. Praca tymi metodami uaktywnia także pamięć wzrokową¹³.

2.1. Impresja plastyczna na folii

„Istotą tej metody jest przedstawienie krótkiego tekstu za pomocą wycinanki lub wydzieranki przyklejonej na folii, a następnie zademonstrowanie jej z pomocą rzutnika pisma”¹⁴. Metodę tą można przeprowadzić indywidualnie, kiedy to każdy uczestnik wybiera sobie tekst, który chce zilustrować. Konieczne jest wtedy przygotowanie dla każdego katechizowanego listy z tekstami do wyboru. Można także dany tekst przedstawić całej klasie i wówczas wspólnie pracuje się nad tekstem. Podczas pracy tą metodą można włączyć muzykę relaksacyjną podczas prezentacji, ale tak, by nie zagłuszyła odczytywanych tekstów¹⁵.

2.2. Kolaż

Metoda kolażu polega na tworzeniu wspólnego plakatu (ekspozycji) za pomocą zdjęć i tytułów ze starych kolorowych gazet. Dzielimy klasę na mniejsze zespoły, każdy zapoznaje się z tekstem biblijnym i prowadzi

¹⁰ Por. *Vademecum Katechety. Metody aktywizujące*, pr. zb., red. Z. Barciński, Kraków-Lublin 2006, s. 124.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Por. tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Por. tamże, s. 125.

nad nim dyskusję w jaki sposób go odpowiednio zaprezentować i wyrazić. Po dokonaniu wyboru zadaniem grupy jest jego zilustrowanie z wykorzystaniem starych gazet (wydzieranie zdjęć, tytułów i przyklejanie na arkuszu szarego papieru, można dorysować symbole, słowa kluczowe, linie). Po skończonej pracy następuje prezentacja kolaży. Istotą tej metody jest stworzenie pewnego „dzieła”, które będzie wyrażało określone treści za pomocą materiałów zaczerpniętych ze starych gazet. Mogą to być wycięte (lub wyrwane) zdjęcia, rysunki, tytuły. Uczniowie naklejają zestawione elementy na papier i w ten sposób tworzą całość kolażu. Pracować tą metodą można w grupach bądź na forum klasy. Wykonane na katechezie kolaże mogą posłużyć do zrobienia wystawy¹⁶. Metoda kolażu świetnie pobudza wyobraźnię uczniów, wymaga aby grupy miały dużo miejsca i swobody do tworzenia. Sposób ten ma sporo zalet, tzn. uczy współdziałania w zespole, daje możliwość zaprezentowania indywidualnych zainteresowań, zdolności, pobudza wyobraźnię, rozwija sprawności umysłowe itd. Myślę, że metoda kolażu jest dobrym sposobem na podsumowanie pracy nad tekstem biblijnym. Efekty pracy uczniowie chętnie prezentują w sali katechetycznej i na korytarzach szkolnych.

2.3. Komiks

Metoda ta polega na rysowaniu postaci i zapisywanie dialogów między nimi w „dymkach” komiksowych. Metoda komiksu pozwala spojrzeć na sytuację bohaterów z ich punktu widzenia.

Umożliwia katechizowanym na zwięźle formułowanie myśli, a także pomaga im dostrzec ważne elementy sytuacji. Praca tą metodą może przybierać różne warianty. Na przykład katecheta może przygotować kartki z powielonymi rysunkami z pustymi „dymkami” dialogowymi. Wtedy katechizowani otrzymują formularz o charakterze komiksu. Również puste „dymki” komiksowe można dokleić do rysunku. Praca tą metodą może przebiegać zarówno w grupach, jak i na forum klasy¹⁷.

2.4. Medytacja obrazu

W *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* czytamy, że „dzisiaj bardziej niż kiedykolwiek, w cywilizacji obrazu, obraz sakralny może wyrażać dużo więcej niż same słowo. Jego dynamika komunikacji i przekaz orędzia ewangelicznego są nad wyraz skuteczne”¹⁸. Metoda obrazu polega na indywidualnym analizowaniu wybranego obrazu¹⁹. Analiza ta jest wyznaczona przez pytania stawiane przez katechetę. Katechizowani w ciszy odpowiadają na stawiane pytania i jednocześnie analizują i pogłębiają poznawaną treść. Po tej indywidualnej medytacji następuje wspólna refleksja nad przesłaniem obrazu na forum klasowym²⁰.

2.5. Plakat

Plakat to rodzaj grafiki użytkowej spełniający funkcję reklamy, informacji. Może to być plakat fotograficzny, plastyczny. Plakat składa się z hasła i znaku plastycznego (kompozycji plastycznej). Metoda polega na przedstawieniu treści w sposób symboliczny,

¹⁶ Por. tamże, s. 125-126.

¹⁷ Por. tamże, s. 127.

¹⁸ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kielce 2005, s. 11.

¹⁹ Por. K. J. Wawrzynów, *Biblia w nauczaniu szkolnym. Koncepcja katechezy biblijnej według Alberta Höfera*, Lublin 1993, s. 139.

²⁰ Por. *Vademecum Katechety. Metody...*, s. 130-131.

za pomocą obrazu i grafiki. Potem należy omówić z uczniami przedstawione treści. Metodę tą mogą wykonać katechizowani za pomocą różnych technik (np. malowanie farbami i kredkami). Tak wykonane przez uczniów plakaty mogą posłużyć jako dekoracja sali lub korytarza²¹. Plakat i kolaż to kompozycje wykonane z różnych materiałów (papier, gazeta, ziarenka, wełna, fotografie itp.) naklejanym na jakieś podłożu (papier, gazety, płótno) połączonych z narysowanymi lub namalowanymi na podłożu. Istotą dobrego plakatu i kolażu winna być oszczędność wykorzystanych środków połączona z ekspresją i komunikatywnością.

2.6. Puzzle plakatywne

W metodzie tej chodzi o zilustrowanie w sposób symboliczny określonych treści lub myśli. Zwroty i słowa tworzące zdanie umieszczamy na oddzielnych kartonach. Katechizowani mają za zadanie tak ułożyć kartony, aby stworzyły one hasło rozwiązania. Końcowym efektem jest ułożenie obrazu z fragmentów przygotowanych przez grupy. Istotnym elementem tej metody jest symboliczna ilustracja wybranego przez katechetę zdania lub wydarzenia. Poszczególne słowa i zwroty, tworzące zdanie, są umieszczone na oddzielnych fragmentach kartonu. Finałem jest złożenie całego „obrazu” z poszczególnych fragmentów, przygotowanych przez małe grupy²².

2.7. Witraż – technika plastyczna

Witraż to barwna płaszczyzna ze szkła i ołowiu wypełniająca tło (zaślepco dla potrzeb ucznia płaszczyzna

z kartonu i kolorowych bibuły). Współcześnie w katechezie, w przekazywaniu prawd wiary służebną rolę odgrywa obraz, ilustracja, muzyka i śpiew. Środki te nie tylko oddziałują na zmysł estetyczny, ale pobudzają wyobraźnię, dostarczają bądź potęgują przeżycia. Tym samym ułatwiają zapamiętanie i zrozumienie przekazywanych treści. Trzeba tylko w ten świat wprowadzić dzieci. W trakcie lekcji, do przekazu słownego, wprowadza się muzykę i śpiew, pomoce dydaktyczne w formie obrazów, wykresów, kolorowych planszy, rysowanie, wycinanie, kolorowanie lub uzupełnianie obrazków stosownie do treści która ma być przekazana. Wykonywanie przez uczniów prostych witraży i prac plastycznych związanych ze świętami i uroczystościami Roku Kościelnego oraz konkursy plastyczne o tematyce religijnej i prezentowanie prace dzieci na wystawach w szkole i kościele.

2.8. Rebusy

Metoda ta polega na szyfrowaniu przez katechizowanych pewnych treści, które stanowią rozwiązanie. Formą tego szyfru jest właśnie rebus. Treści zaszyfrowane przez małe grupy są rozszyfrowywane przez inne zespoły. Uczniowie mogą rysować rebusy na kartkach A4, mogą to być także plansze wycięte z szarego papieru bądź tablica. Metodą tą można utrwalać bądź powtarzać zdobyte wiadomości²³. Istotnym elementem tej metody jest wyrażenie pewnych treści w formie zaszyfrowanej – rysunkowo-słownej. Trzeba podkreślić, że to nie katecheta „zaszyfruje” treści, ale sami uczestnicy zajęć.

²¹ Por. tamże, s. 131-132.

²² Por. tamże, s. 133.

²³ Tamże, 134-135.

2.9. Przedstawienie postaci za pomocą znaków i symboli

Istotą tej metody jest przedstawienie osób i wydarzeń w postaci plastycznej, za pomocą kilku prostych symboli i znaków graficznych²⁴. W zależności od tematu można przedstawić jedno lub kilka osób, czy też wydarzeń zbawczych. Katecheta powinien poprosić katechizowanych o wysłuchanie tekstu mówiącego o danym wydarzeniu, a następnie o wypisywanie na kartce określeń związanych z analizowanym fragmentem Pisma Świętego. Obok tych określeń należy narysować ich w symbolach graficznych²⁵.

Uczniowie bardzo chętnie uczestniczą w katechezie z zastosowaniem metod ekspozycji i wszelkich form

plastycznych, bowiem z łatwością wchodzą w świat piękna, rozumieją go i aprobuja, dlatego jest to właściwy sposób dotarcia do dzieci, pozwalający rozwijać wyobraźnię dziecięcą, kształtować umiejętności praktyczne, uczyć wrażliwości, pokonywać własne słabości, współpracować w grupie, otwierać się na inne osoby. Realizacja zadań w czasie katechezy pobudza wyobraźnię i kreatywność dzieci, uczy otwartości i pokazuje, że każdy człowiek swoim działaniem jest w stanie zmienić rzeczywistość i oddziaływać na życie społeczne. Wyniki pracy grup są prezentowane i omawiane na forum klasy. Metody ekspozycji i plastyczne odwołują do naturalnych predyspozycji dziecka, które stanowią element motywujący procesu dydaktycznego katechezy.

Lidia Mergalska

Ewaluacja zeszytów ćwiczeń do nauki religii w gimnazjum

Podstawa programowa katechezy w gimnazjum jako główny cel katechezy realizowanej w szkole wskazuje wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, kochającego Boga, Kościół i własną Ojczyznę. Zadaniem nauki religii jest m.in. uświadomienie motywów wiary chrześcijańskiej i przygotowanie do samodzielnego podejmowania oraz rozwiązywania problemów religijnych. Podstawową treścią katechezy jest

szukanie w Piśmie Świętym i Tradycji odpowiedzi na pytania: co znaczy być człowiekiem uczciwym, wierzącym, chrześcijaninem, członkiem Kościoła katolickiego oraz jakie są formy apostołstwa świeckich.

Do specyfiki rozwojowej uczniów gimnazjum trzeba dostosować metody kształcenia. Nowe dokumenty katechetyczne zwracają uwagę na nieadekwatność metod podających i konieczność stosowania metod

²⁴ Por. A. Borzęcki, K. Okraszewski, B. Rakowiecka, K.J. Smidt, *Podręcznik eksperymentalny. Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*, cz. I, Warszawa 1996.

²⁵ Por. *Vademecum Katechety. Metody...*, s. 135.